

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій, обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

СИДОРЕНКО Сергій Васильович

УДК 336.143.232.336.2

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Бюджетний дефіцит: причини виникнення та шляхи мінімізації»

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____Сергій СИДОРЕНКО_____

Керівник роботи
ШУБЕНКО Інна Андріївна
к.е.н., доцент

Житомир – 2021

**Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту:
СИДОРЕНКА Сергія Васильовича**

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту №___від «___» грудня 2021 р.

Завідувач кафедри _____

к.е.н., професор _____ Дмитро ДЕМА
«___» грудня 2021 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **_СИДОРЕНКО Сергій Васильович_** захистив (ла)
кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ «___» грудня 2021 р. _____ Тетяна ТОВСТУХА

АНОТАЦІЯ

Сидоренко С.В. Бюджетний дефіцит: причини виникнення та шляхи мінімізації. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У кваліфікаційній роботі представлені результати дослідження щодо основних причин виникнення та шляхів зменшення дефіциту бюджету. Ці результати покладались на світовий досвід регулювання рівня дефіциту бюджету, який можна було б запровадити в Україні для покращення управління бюджетними процесами і забезпечення оптимального рівня дефіциту бюджету. Також в роботі проаналізовано стан державного бюджету в Україні за останні роки та способи його контролю. Було проведено SWOT-аналіз, який відобразив аналіз сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, які дефіцит бюджету може становити для України та країн в цілому.

Відповідно до результату цього аналізу то вплив дефіциту бюджету на країну має переважно більше негативних чинників ніж позитивних. Відображення прогностичної частини у роботі показали, що дефіцит бюджету залишатиметься на високому рівні, але все ж виявлятиме тенденцію до зменшення. Також висвітлено шляхи зменшення дефіциту бюджету України і можливих покращень відповідно до наявних проблем.

Ключові слова: бюджетний дефіцит, державний борг, доходи держави, видатки держави.

ANNOTATION

Sidorenko S. V. Budget deficit: causes and ways to minimize. - Qualification work on the rights of the manuscript. Qualifying work for a master's degree in specialty 072 - Finance, banking and insurance. - Polissya National, Zhytomyr, 2021.

The qualification work presents the results of a study on the main causes and ways to reduce the budget deficit. These results relied on the world experience of regulating the level of budget deficit, which could be introduced in Ukraine to improve the management of budget processes and ensure the optimal level of budget deficit. The paper also analyzes the state budget in Ukraine in recent years and ways to control it. A SWOT analysis was conducted, which reflects the analysis of strengths and weaknesses, opportunities and threats that the budget deficit may pose to Ukraine and countries as a whole.

According to the result of this analysis, the impact of the budget deficit on the country has mostly more negative factors than positive ones. The reflection of the forecast part in the work showed that the budget deficit will remain at a high level, but will still show a tendency to decrease. Ways to reduce Ukraine's budget deficit and possible improvements in line with existing problems are also highlighted.

Key words: budget deficit, public debt, state revenues, state expenditures.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТУ	8
1.1. Поняття та види дефіциту бюджету та причини його виникнення.....	8
1.2. Методи управління дефіцитом бюджету	11
Висновки до розділу 1	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТУ НА БОРГОВУ СКЛАДОВУ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	15
2.1. Оцінка рівня дефіциту державного бюджету України.....	15
2.2. SWOT - аналіз дефіциту державного бюджету України.....	19
Висновки до розділу 2	20
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ	21
3.1. Зарубіжний досвід та його використання у системі управління дефіцитом бюджету.....	21
3.2. Прогнозування рівня дефіциту державного бюджету України	23
3.3. Шляхи зменшення дефіциту державного бюджету України	25
Висновки до розділу 3	28
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дефіцит бюджету країни є питанням, яке зустрічається абсолютно в кожній державі, особливо в наш час, в умовах світової пандемії COVID-19. З явищем бюджетний дефіцит зіштовхувалися всі країни світу у певні періоди їх розвитку, і в багатьох країнах він присутній і сьогодні тільки вже на хронічному рівні. Це робить тему дефіциту бюджету актуальною та необхідною для дослідження. Щоб не допустити вкрай негативного впливу дефіциту бюджету на країну, уряду необхідно зважено обирати методи його регулювання, методи його покриття, планувати доходи та видатки це потребує значних зусиль і вчасних дій. Для України недопущення зростання рівня дефіциту бюджету теж є вагомим, особливо у час світової кризи. Кожне рішення, крок і кожен метод який сприятиме поліпшенню контролю за рівнем дефіциту бюджету в країні буде запорукою економічного розвитку.

Стан вивчення проблеми. Над питаннями формування, управління та аналізу зарубіжного дефіциту бюджету та застосування його для України, питаннями боргової політики працювали багато вітчизняних науковців: С.І. Белей [1], І. С. Борисова [2], Є. О. Громко [10], Т.В. Жибер [16], О. Я. Колісник [18], Г. В. Кробинець [21], Т. А. Коляда [22, 23], Н. В. Мацедонська [24], Г. В. Мацьопа [26], Н.О. Рибалко [27], Т. Д. Сіташ [34], Л. Г. Шемаєва [40], С. І. Юрія [41]. Серед зарубіжних вчених-класиків, які займалися вивченням питань збалансованості бюджету, впливу державного боргу на державу, зменшенням дефіциту бюджету та зростанням державних видатків були: А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Кейнс, А. Вагнер.

Мета і завдання дослідження. *Метою* кваліфікаційної роботи є визначення шляхів мінімізації бюджетного дефіциту як складного економічного явища. Відповідно до мети виокремлено такі *завдання дослідження*:

- розкрити поняття, види та причини виникнення дефіциту бюджету;
- проаналізувати дефіцит державного бюджету України з різних позицій у системі фінансової політики України;

- оцінити зарубіжний досвід у системі управління дефіцитом бюджету та виокремити напрямки його використання в Україні;
- розробити пропозиції щодо шляхів мінімізації державного дефіциту бюджету України.

Предмет та об'єкт дослідження. *Предметом дослідження у кваліфікаційній роботі є явище дефіциту бюджету України, який формується у державному бюджеті. Об'єктом дослідження є сукупність відносин з приводу формування, виникнення та шляхів мінімізації бюджетного дефіциту.*

Методи дослідження. Абстрактно-логічний метод використовувався для характеристики поняття дефіциту бюджету. Поєднання методів аналізу та синтезу, статистико-економічного методу сприяло для детального і всебічного розкриття питання дефіциту бюджету. SWOT-аналіз використовувався з метою висвітлення тих факторів, які дозволятимуть обрати кращий шлях для розвитку із можливих прийнятних і гірших варіантів. Метод прогнозування стосувався створення прогнозу дефіциту бюджету України на найближчий період.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів проведеного дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні питань та розробці комплексу практичних рекомендацій шляхів зменшення дефіциту бюджету України. В процесі дослідження було отримано наступні результати: висвітлено аспекти формування дефіциту бюджету; проаналізовано стан дефіциту бюджету в Україні та його можливі наслідки; запропоновано практичні рекомендації регулювання та скорочення рівня дефіциту бюджету в Україні.

Інформаційна база дослідження. Бюджетний Кодекс України; праці вітчизняних та зарубіжних вчених; звіти, інформаційно-аналітичні та статистичні дані Міністерства фінансів України, інтернет джерела, тощо. Перелік публікацій автора за темою дослідження.

Основні положення кваліфікаційної роботи були викладені в доповідях автора на тему.

– Дефіцит бюджету та його вплив на економічний розвиток держави: матеріали студентської науково-практичної конференції “Студентські наукові читання: 2020” (30 листопада 2020 р. Житомир: Поліський національний університет).

– Причини виникнення дефіциту бюджету в Україні та інших країнах світу: матеріали студентської науково-практичної конференції “Фінансове забезпечення економіки” (1 червня 2021 р. Житомир: Поліський національний університет).

– Зарубіжний досвід у системі управління дефіцитом бюджету: матеріали студентської науково-практичної конференції “Фінансове забезпечення економіки” (жовтень 2021 р. Житомир: Поліський національний університет).

Структура та обсяг роботи. кваліфікаційна робота складається з вступу, змісту, основної частини, висновків, списку використаних джерел та додатків. За обсягом кваліфікаційна робота викладена на 26 сторінках, містить 7 рисунків, 10 таблиць, 10 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТУ

1.1. Поняття та види дефіциту бюджету та причини його виникнення

Дефіцит бюджету як явище відоме людству досить давно, з часів формування перших державних бюджетів. У ХХІ столітті особливо гостро вплив дефіциту бюджету на економіку відчувають країни з низькими показниками росту ВВП, фінансовими кризами, політичною нестабільністю, а є країни з високим рівнем дефіциту бюджету, які мають високі показники економічного зростання та стабільної економіки. Тому явище дефіциту бюджету як стан державного бюджету є досить складним і неоднозначним, а тому потребує постійного аналізу. Розглянемо це поняття, причини його виникнення та, які наслідки має це явище для економік країн.

Найчастіше, дефіцит бюджету – визначають як перевищення видаткової частини державного бюджету над дохідною [6]. Його спричиняє економічна нестабільність, скорочення надходжень до бюджету та зростання видатків з бюджету. Фахівці зазначають, що найбільш негативного впливу дефіцит бюджету завдає в країнах, де ігноруються регулятивна функція бюджету, роль бюджетного фінансування в компенсації скорочення приватних інвестицій [37, с. 35].

Варто взяти до уваги, що для виникнення бюджетного дефіциту є різні причини і також вони можуть мати різний характер, як негативний так і позитивний. Юрія С.І, Федосова В. М. зазначають, що “Як правило, бюджетний дефіцит пов’язують з кризовими явищами в економіці, циклічним спадом, надзвичайними обставинами (війни, екологічні катастрофи тощо), коли державі не вдається зібрати достатньо доходів для фінансування виконання покладених на неї функцій, а також з нераціональною структурою та необґрунтованістю бюджетних видатків” [38, с. 51]. У той же час, бюджетні дефіцити активно використовувалися у другій половині ХХ ст. розвиненими країнами як один із головних засобів для стимулювання сукупного попиту, а також розширення

суспільних послуг без відповідного збільшення податків. Однак в межах відкритої економіки часте використання бюджетного дефіциту як макроекономічного регулятора може виявитися неефективним [38]. Враховуючи зарубіжний досвід та дослідження науковців було окреслено основні причини виникнення дефіциту бюджету [30]:

1) військові дії та війни в яких приймає участь країна;

2) економічні кризи та розірвання стійких економічних зв'язків;

3) збільшення величини державних витрат у відношенні до ВВП. На постійне розширення державного сектору економіки, яке відбувається у зв'язку з перетвореннями, удосконаленнями механізмів проведення соціальної політики, збільшенням суспільних та державних потреб, звертав увагу ще Адольф Вагнер [44];

4) недостатність політичної волі та інші політичні складові. Будь – які політичні рішення, що можуть відобразитися на зростанні податкових ставок або зниженні соціальних видатків, які здійснюються для врівноваження бюджету, можуть погано вплинути на рейтинги політиків і призвести до програшу на наступних виборах [5];

5) формування бюджету на основі нездійснених прогнозів макроекономічних показників та недотримання послідовного порядку у плануванні бюджету;

б) неправильна робота бюджетної та податкової системи країни. Здійснення податкової політики держави, яка не відповідає за своїм економічним змістом для платників податків, призведе до зростання тіньового сектору економіки та зниженню доходної частини бюджету;

7) однією з причин виникнення дефіциту бюджету може бути умисне його створення задля стимулювання економічного зростання чи протидії наслідкам економічної кризи, таким чином дефіцит бюджету може слугувати інструментом економічного регулювання [5]. Основні причини виникнення дефіциту бюджету загалом і в Україні представлені у додатку А.

У функціонуванні фінансових систем багатьох країн світу (в тому числі й Україні) є особливість, яка призводить до відволікання великих обсягів фінансових ресурсів з приватного сектору та призупиняє темпи зростання економіки, цією особливістю є хронічний характер бюджетного дефіциту та глобальне зростання державного боргу [23, с. 93].

Хронічні бюджетні дефіцити зумовлюють й "хронічне" їх позикове фінансування – застосування методу рефінансування державного боргу. Іншими словами, бюджетні дефіцити, з одного боку, стають причиною збільшення державного боргу, а з другого – завдяки фінансуванню дефіцитів цей борг обслуговується і погашається.

Таким чином утворюється своєрідна боргова спіраль, яка перетворює бюджетний дефіцит через обслуговування державного боргу на причину бюджетного дефіциту (Додаток Б): бюджетний дефіцит - державні запозичення - державний борг - платежі за боргом - бюджетний дефіцит [4, с. 204-205].

На сьогоднішній день виділяють таку класифікацію бюджетного дефіциту за ознаками та видами, подану у додатку В. За терміном виникнення розрізняють плановий і звітний бюджетний дефіцит. Як стверджує у своїй роботі А.С. Меглаперідзе “Плановий дефіцит - затверджений обсяг перевищення видатків над доходами, що відображається у Законі України «Про Державний бюджет України». Звітний бюджетний дефіцит - фактичний обсяг дефіциту відповідно до річного звіту про виконання державного бюджету України ” [24, с.128].

За місцем виникнення бюджетний дефіцит поділяється на зовнішній (різниця між зовнішніми видатками і надходженнями від зовнішніх джерел) і внутрішній (перевищення обсягів загального дефіциту над зовнішнім).

За формою прояву розпізнають відкритий бюджетний дефіцит (затверджений Законом України «Про Державний бюджет України» і має визначене фінансування) та прихований бюджетний дефіцит (не визнається офіційними документами, а проявляється у завищенні запланованих обсягів доходів, включенні до складу доходів таких джерел, які використовуються не для фінансування запланованих видатків, а для покриття дефіциту бюджету).

За причинами виникнення дефіцит бюджету класифікують на вимушений (необхідність витратити більше коштів ніж маємо) і свідомий (невимушений) - ґрунтується на необхідності обмеження рівня оподаткування для стимулювання економіки в період її спаду і забезпечення частини бюджетних видатків за рахунок позикових коштів.

Розрізняють за напрямками дефіцитного фінансування активний і пасивний бюджетний дефіцит. Активний бюджетний дефіцит обумовлений нестачею бюджетних коштів на фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності. Пасивний бюджетний дефіцит характеризується націленням дефіцитних коштів на фінансування поточних видатків.

Відповідно до змін у фіскальній політиці уряду існує три типи бюджетного дефіциту: фактичний або його називають наочно-реальний (різниця між поточними видатками і поточними доходами держави), структурний (різниця між видатками і доходами бюджету в умовах повної зайнятості) і циклічний (результат недискреційної політики уряду, запланованої на скорочення циклічних коливань виробництва) [24, с. 130].

1.2. Методи управління дефіцитом бюджету

Регулювання бюджетного дефіциту полягає у використанні фінансового механізму обох форм бюджетного дефіциту для ефективного пристосування до тенденції зростання граничних суспільних витрат виробництва. Одночасно це означає стимулювання розвитку продуктивних сил країни. Освоєння такої політики дозволяє суспільству залежно від рівня економічного розвитку та потенціалу грошових ресурсів планувати прийнятний розмір дефіциту бюджету [34, с. 44-45]. Найпоширенішими рішеннями щодо врегулювання дефіциту бюджету є:

Підвищення податків. Збільшення державного доходу, може компенсувати дефіцит. В основному цього можна було б досягти за рахунок підвищення податків, особливо для багатих, які, незважаючи на дефіцит — і спричинену пандемією, спад — усе ще працюють досить добре.

Збільшити зростання економіки. Уряд також може збільшити податкові надходження, стимулюючи зростання економіки. Коли економіка зростає, громадяни заробляють більше грошей, тому зростає споживання та рівень надходження через податки до бюджету.

Скорочення витрат. Скорочення витрат може мати різні форми. Як скорочення видатків на соціальні програми, такі як соціальне забезпечення та допомоги для державних програм, так і скорочення військового бюджету [45].

Для фінансування дефіциту бюджету використовують інфляційні, і неінфляційні джерела. Неінфляційні джерела – це коли фінансування дефіциту бюджету здійснюється в наслідок запозичень на внутрішніх та зовнішніх фінансових ринках та з допомогою використання залишків бюджетних коштів. Внутрішні позики втілюються через продаж державних цінних паперів (облігацій, векселів) або шляхом одержання кредиту в банку. Зовнішні позики для скорочення дефіциту державного бюджету прикметні для країн, що розвиваються, а також дедалі більше їх використовують країни з перехідною до ринку економікою, включаючи Україну [41, с. 205].

Трансферти – фінансування яке здійснюється у вигляді безоплатної допомоги. Знизити дефіцит бюджету уряд може з допомогою накопичення заборгованості – відтермінування платежів за борги або за куплені товари, а також шляхом підвищення податків. Всі ці заходи мають неінфляційний характер.

Інфляційним джерелом фінансування бюджетного дефіциту є його монетизація, яка відбувається в наслідок надання позик центральним банком урядові та купівлі центральним банком державних цінних паперів. Дефіцит бюджету може покриватися за рахунок додаткової емісії грошей. Внаслідок такої емісії розвивається неконтрольована інфляція, підбиваються інвестиційні стимули, знецінюються заощадження населення, відновлюється дефіцит бюджету. При монетизації дефіциту держава отримує сеньйораж – доход від друкування грошей. Сеньйораж виникає в умовах зростання приросту грошової маси над приростом реального ВВП, що призводить до зростання середнього

рівня цін. У зв'язку з цим, всі економічні агенти мусять сплачувати так званий інфляційний податок, який через зростання цін перерозподіляє частину їхніх доходів на користь держави [2, с. 82].

Державні позики як спосіб покриття дефіциту бюджету безпечніші, ніж емісія, проте вони також в якійсь мірі негативно позначаються на економіці країни.

По-перше, за певних умов уряд вдається до примусового розміщення державних цінних паперів і порушує ринкову мотивацію діяльності приватних фінансових інституцій.

По-друге, якщо уряду вдалося таки створити достатні заохочення для купівлі юридичними і фізичними особами цінних паперів уряду, то державні позики, збираючи вільні кошти на ринку позикового капіталу, обмежують здатність отримати кредит приватними господарствами. Збільшення попиту на ринку позикового капіталу через нові державні позики сприяє подорожчання кредиту – зростанню облікової ставки. Особливо складними є наслідки зовнішніх позик [16, с. 78].

Розглянувши усі способи фінансування дефіциту бюджету, визначивши недоліки та переваги кожного з них, необхідно наголосити, що жоден із способів фінансування не має абсолютних переваг перед іншими та не є повністю неінфляційним. Уряд, приймаючи рішення стосовно вибору способу фінансування дефіциту бюджету має виходити з позиції економічної доцільності залучення кожного із джерел фінансування, поєднуючи їх та мінімізуючи можливі негативні наслідки, як для бюджету, так і економіки країни в цілому, у коротко- та довгостроковому періодах [22, с. 221-222].

Висновки до розділу 1

1. Встановлено, що дефіцит бюджету є багатогранним та досить складним явищем, яке без певних методів та джерел його покриття, і звісно шляхів зменшення може становити серйозну загрозу для країни.

2. Визначено, що шляхів зменшення дефіциту бюджету є чимало але їх використання обов'язково вплине на економіку країни, що свідчить про особливу обережність при їх застосуванні урядом.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТУ НА БОРГОВУ СКЛАДОВУ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка рівня дефіциту державного бюджету України

Бюджетний дефіцит – це один із основних показників, який характеризує стан Державного бюджету України як фінансового плану держави [35, с. 56]. Затвердження бюджету з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування бюджету [6] (ст. 14 Бюджетного кодексу України). Ідеться про внутрішні та зовнішні позики, кошти від приватизації державного майна (тільки для Державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, тощо. Переважно таким джерелом виступають запозичення, які в підсумку збільшують державний борг, який потрібно буде погасити [9].

Державний бюджет України має хронічний дефіцит уже понад 10 років. Це через тривалі економічні та політичні кризи, які призводять до зменшення надходжень до бюджету; значні витрати «проїдання» (субсидії ЖКГ, фінансування боргу Пенсійного фонду), які в перспективі не впливають на зростання бюджетних надходжень; воєнні дії на Сході країни, які вимагають збільшення видатків на оборону; повернення боргів. Не варто також забувати про корупцію та рівень тінізації економіки [9]. Показники державного дефіциту бюджету України відображені на рис. 2.1.

Починаючи з 2014 року видатки та доходи зростають з року в рік, це відбувалося досить динамічно. Протягом досліджуваного періоду доходи були менші за видатки, що призводило до дефіциту бюджету, який також наростав. Згідно із світовою практикою прийнято вважати, що дефіцит державного бюджету обсягом до 3% ВВП не впливає негативно на економіку країни. Тобто, в Україні починаючи від 2015 р. до 2019 р., останні 5 років дефіцит державного бюджету не мав деструктивного впливу на економіку [9].

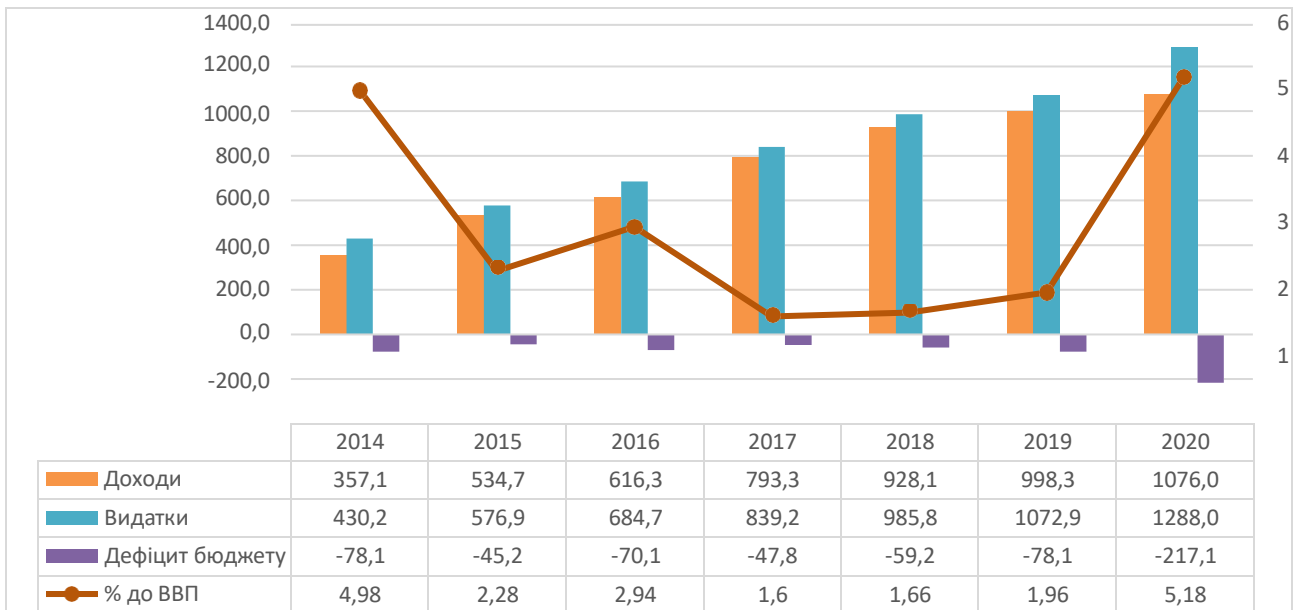

Рис. 2.1. Динаміка доходів, динаміка видатків, дефіцитності державного бюджету, млрд грн. та % дефіциту державного бюджету до ВВП

Джерело: [8].

Найбільше і досить значне зростання дефіциту бюджету до ВВП помітне у періоди 2014 та 2020 рр. на -4,98% та -5,18% відповідно. У ці періоди дефіцит бюджету досягав високих значень і це було зумовлено рядом вже вищенаведених причин. Варто відмітити про зростання дефіциту бюджету до ВВП у 2020 році, який становив 217, 1 млрд. грн. та набув рекордного значення за останні 5 років. Причиною цього зростання був COVID – 19, який спричинив до зменшення доходів на 120 млрд грн. до 975 млрд грн. Зокрема, був знижений план податкових надходжень на 143 млрд грн. В той час видатки збільшились на 82,4 млрд грн до 1 266 млрд грн. Таким чином, зростання дефіциту відбулось більше ніж утричі: з 96 млрд грн до 298 млрд грн. [11].

Показники зведеного бюджету і місцевих бюджетів та їх дані наведені в таблиці 2.1. Щодо характеристики даних то вона наступна: у зведеному бюджеті України протягом всього досліджуваного періоду видатки перевищували доходи, що говорить про дефіцитні значення бюджету. Але при цьому показники доходів і видатків поступово зростають. Кредитування починаючи з 2014 р. зменшувалося і в 2020 р. знову піднялося до рекордного рівня 5 736 млрд грн.

Показник дефіциту бюджету коливався протягом 2014-2017 рр. і вже після 2018 почав зростати, найбільшого значення він досягнув у 2020 р. (224 458 млрд грн.).

Таблиця 2.1

**Дефіцит бюджету у складі зведеного та місцевих бюджетів України
у 2014-2020 рр., млн грн**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Зведений бюджет							
Доходи	456067	652031	782859	1016969	1184290	1289849	1376673
Видатки	523125	679871	835832	1056973	1250189	1372350	1595395
Кредитування	4 972,1	3 057,8	1 841,3	2 122,1	1 893,0	4 762,7	5 736,8
Дефіцит “-“ / профіцит “+”	-72030	-30898	-54813	-42125	-67791	-87264	-224458
Місцеві бюджети							
Доходи	231702	294460	366143	502098	562421	560531	471481
Видатки	225626	280084	350515	496090	570583	566255	478109
Кредитування	52,8	106,9	179,8	251,2	378,8	546,2	220,2
Дефіцит “-“ / профіцит “+”	6 022	14 269	15 448	5 756	-8 540	-6 270	-6 847

Джерело: [33, с. 9-10].

Щодо місцевих бюджетів то протягом періоду 2014-2017 рр. доходи перевищували видатки, що говорить про профіцитний бюджет. Починаючи з 2018 р. по 2020 р. місцеві бюджети мали дефіцит. Найбільшого значення він набув у 2018 р. (-8 540 млрд грн.) Також варто відмітити, що значення доходів і видатків після 2018 р. почали зменшуватися. У 2020 р. значення доходів і видатків порівняно з показником 2019 р. зменшилося на -15,9% та -15,6% відповідно.

Україна для фінансування дефіциту бюджету найчастіше використовує позиковий метод. Ознакою цього метода є операції із залучення коштів бюджету України на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов’язання країни перед кредиторами. Внутрішні запозичення України не покривають дефіциту бюджету повною мірою, тому Україна змушена звертатися до міжнародних кредиторів. Можливі джерела фінансування державного бюджету України наведені в додатку Г. Аналізуючи фактичні дані, (табл. 2.2), спостерігаємо стрімке зростання як внутрішнього, так і зовнішнього боргу України у період з 2014 р. по 2017 р. Загальний державний борг України

на 31.12.2017 р. складає 2 141 674 млн грн., що на 211 915 млн грн. (або на 10 %) більше ніж в 2016 р.

Таблиця 2.2

**Державний та гарантований державою борг України
у 2014-2020 рр. (млн. грн.)**

Станом на:	Загальний борг	Відсоткова зміна до попереднього періоду	Зовнішній борг	Внутрішній борг
на 31.12.2014	1 100 564,0	88,4%	611 697,1	488 866,9
на 31.12.2015	1 572 180,2	42,9%	1 042 719,6	529 460,6
на 31.12.2016	1 929 758,7	22,7%	1 240 028,7	689 730,0
на 31.12.2017	2 141 674,4	11,0%	1 374 995,5	766 678,9
на 31.12.2018	2 168 627,1	1,3%	1 397 217,8	771 409,3
на 31.12.2019	1 998 275,4	-7,9%	1 159 221,6	839 053,8
на 31.12.2020	2 551 935,6	27,7%	1 518 934,8	1 033 000,8

Джерело: [8, 7].

Протягом всього досліджуваного періоду як абсолютний розмір, так і питома вага зовнішнього боргу перевищує відповідні показники внутрішнього боргу. Наслідками такого положення є погіршення економічного становища країни, перерозподіл доходів між різними верствами населення та відтік національного капіталу за кордон [10].

У кінці 2020 року державний борг становив 2 551 935,6 млрд грн., що на 27,7% більше ніж у 2019 р.

Враховуючи обсяг погашення боргів та необхідність у фінансуванні дефіциту бюджету, загальна потреба уряду в залученні боргового фінансування збільшилася майже вдвічі до 653 млрд грн. План щодо зовнішніх запозичень збільшився з 111 млрд грн. до 242 млрд грн., щодо внутрішніх – з 231 млрд грн. до 372 млрд грн. [11]. Збільшення державного боргу України, що є актуальним через кризу COVID-19, може призвести до цілої низки ризиків, які можуть негативно відбитися на діяльності країни. Але будь який ризик можна оптимізувати і від цього залежить врахування можливих ризиків урядом та реакція уряду на можливі ризики. Ризики боргової політики України та напрями їх оптимізації відображені у додатку Д.

2.2. SWOT - аналіз дефіциту державного бюджету України

SWOT-аналіз був використаний для дослідження дефіциту бюджету України (сильні та слабкі сторони) і відображений у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

SWOT-аналіз сильних, слабких сторін, можливостей та загроз дефіциту бюджету України

Ключові фактори	Сильна сторона	Слабка сторона
Джерела фінансування дефіциту бюджету можуть поживавити економічне життя	✓	
Витрати перевищують доходи		✓
Скорочення надходжень до бюджету		✓
Зростанням видатків з бюджету		✓
Недостатність внутрішніх джерел капіталізації		✓
Ключові фактори	Можливість	Загроза
Дефіцит бюджету дозволяє виміряти загальний стан бізнесу в країні	✓	
Розширити діяльність, яка приносить дохід	✓	
Посилення бюджетної дисципліни	✓	
Стимулювання законодавчої діяльності	✓	
Формування державного боргу		✓
Інфляція, яка викликатиме постійне підвищення цін		✓
Частина бізнесу буде в тіні (заробітна плата в конвертах)		✓
Знецінення національної валюти		✓
Збільшення залежності від позичальників		✓
Зростання податків		✓

Джерело: власні дослідження.

Загалом можна сказати, що дефіцит бюджету погано впливає на економічне життя країни. Слабкі сторони та загрози переважають по кількості сильні сторони та можливості (рис. 2.2.), із чого можна зробити висновок, що Україні варто намагатися зменшити частку дефіциту бюджету хоча б до оптимального 2-3 % до ВВП в рік.

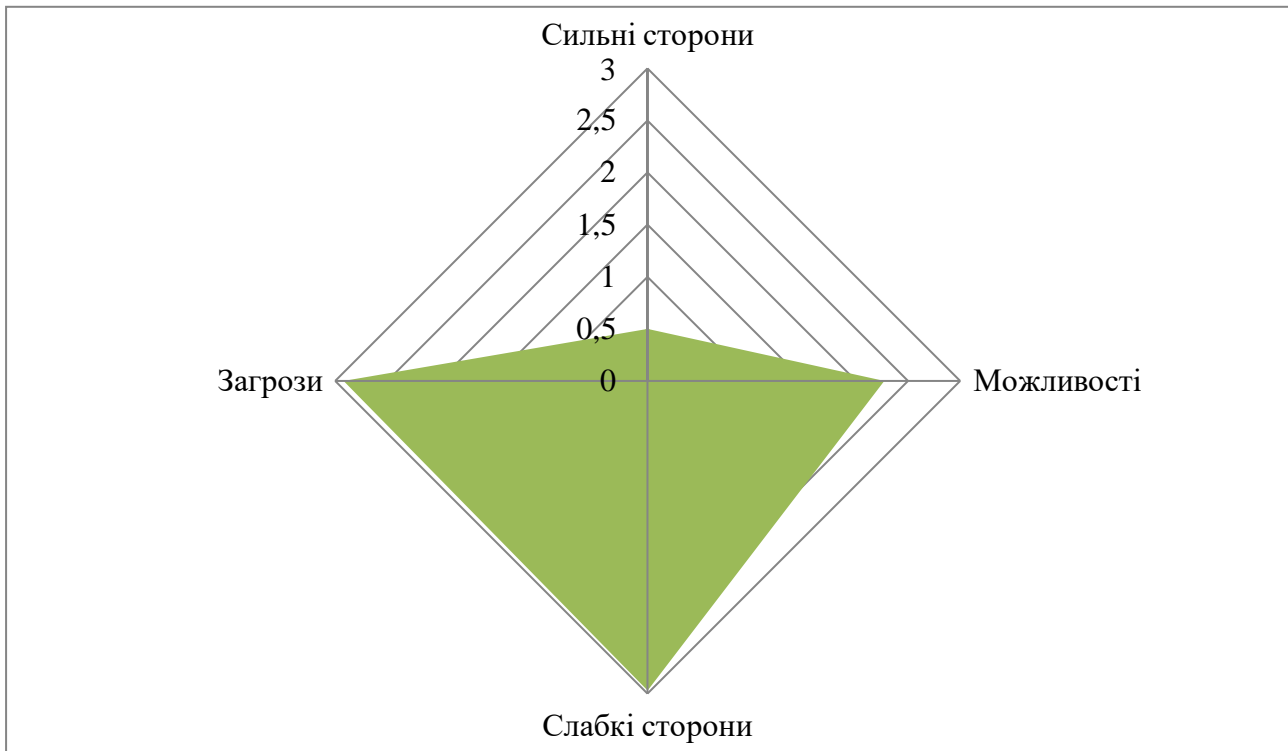

Рис. 2.2. Вплив державного дефіциту бюджету на економіку України

Висновки до розділу 2

1. Досліджено, що дефіцит бюджету в останні роки мав прийнятну норму в Україні, що не мало суттєвого впливу на економіку, але вже в 2020 р. через чергову світову кризу COVID-19, показник дефіциту бюджету знову підвищився. Разом з тим зросло боргове навантаження, що може призвести до певних ризиків, а саме: ризик рефінансування, ризик ліквідності, бюджетний ризик, валютний ризик, відсотковий ризик, тощо.

2. Визначено, що бюджетний дефіцит у цілому має негативний вплив на соціально-економічні процеси у державі і є свідченням неефективності урядової політики, фактором макрофінансової нестабільності та підвищення ризику економічної діяльності держави. Разом з тим бюджетний дефіцит за певних умов може бути додатковим стимулом соціально-економічного розвитку країни, якщо він спонукатиме до пошуку ефективних шляхів раціонального використання бюджетних коштів, зміцнення бюджетної дисципліни, збільшення доходів бюджету у майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

3.1. Зарубіжний досвід та його використання у системі управління дефіцитом бюджету

У світовій практиці одним із найважливіших методів боротьби з хронічним дефіцитом, основним заходом спрямованим на зниження обсягів державного боргу, інфляції і досягнення сталого розвитку, є застосування спеціальних фіскальних правил. Це правила та процедури, з допомогою яких політики затверджують рішення у галузі фіскальної політики щодо розміру і розподілу державних витрат та джерел їх фінансування (податкового чи боргового). Ці правила здобувають форми законодавчих норм, процедур бюджетного процесу і цифрових задач (граничних показників). У кожній країні фіскальні правила мають свої особливості [39, 29]. Загалом всі фіскальні правила та бюджетні обмеження в політиці формування дефіциту бюджету можна розділити на три групи: правила збалансованого бюджету, правила запозичень, правила боргові та резервні (додаток Е) [18, с. 32].

Провідними завданнями фіскальної політики є утвердження оптимального обсягу податкового навантаження (визначення величини податків та зборів), оптимізація державних витрат, забезпечення єдності міжбюджетних відносин й продуктивне управління державним боргом [17, с. 51]. Однак у сфері фіскальних правил немає уніфікованих вимог. Кожна країна сама встановлює свої фінансові обмеження, враховує власні потреби й враховує особливості свого бюджетного процесу [39]. Заходи та правила щодо регулювання дефіциту бюджету зарубіжними країнами висвітлено в додатку Ж.

У країнах ЄС, до якого прагне вступити Україна, правове регламентування бюджетного дефіциту включає:

- маастрихтські критерії;
- фінансові санкції за їх порушення;

— моніторинг з боку Єврокомісії (із застосуванням скоригованого дефіциту для своєчасного виявлення негативних тенденцій, а також для вжиття запобіжних заходів);

— процедуру надмірного дефіциту, за результатом якої можуть вживатися фінансові санкції до країн — порушниць маастрихтських критеріїв [39].

Фіскальні правила у секторі загального державного управління, які закладені у Маастрихтському договорі та пов'язаним з ним “Пактом стабільності та розвитку” (ПСР) повинні дотримуватися усі країни-учасниці Євросони [28]. Особливо верхніх обмежень, які встановлені для річного дефіциту бюджету на рівні 3% ВВП і загального боргу не вище 60% ВВП. Відповідно до ПСР держава має реалізовувати принцип стабільності бюджету та розробляти річні програми для забезпечення збалансованості та зростання економіки, що сприяють виконанню визначених цільових показників [43].

Україні для налагодження бюджетної політики та зменшення бюджетного дефіциту необхідно запроваджувати іноземний досвід подолання подібних проблем [1]. Це потрібно здійснити тому що дефіцит бюджету набуває вкрай важливого значення для нашої країни. Від його регулювання залежить економічний розвиток та стабільність економіки, що є досить важливим аспектом для сталого розвитку нашої країни.

Варто зазначити, про криза COVID-19, яка вплинула на всю світову економіку змушуючи її пригальмувати у своєму всеохоплюючому розвитку і таким чином спонукати країни витратити більше ресурсів ніж вони мали, що в свою чергу сприяло підвищенню рівня дефіциту бюджету у кожній з них (Додаток И). Таким чином у 2020 р. дефіцит державного бюджету як євросони, так і ЄС значно зріс порівняно з 2019 р., як і державний борг у контексті заходів, вжитих у відповідь на пандемію COVID-19. У євросоні відношення державного дефіциту до ВВП зросло з 0,6% у 2019 р. до 7,2% у 2020 р., а в ЄС – з 0,5% до 6,9%. У євросоні відношення державного боргу до ВВП зросло з 83,6% на кінець 2019 р. до 97,3% на кінець 2020 р., а в ЄС – з 77,2% до 90,1% [42]. Також дефіцит зріс і в США, за дев'ять місяців 2020 фінансового року, який почався 1 жовтня,

негативне сальдо бюджету США збільшилося в 3,7 рази - до 2,744 трлн дол. в порівнянні з 747,1 млрд дол. за відповідний період роком раніше [15]. Щоб зменшити наслідки пандемії, країни вдавались до різних фіскальних заходів та правил для зменшення впливу від зростання дефіциту бюджету.

3.2. Прогнозування рівня дефіциту державного бюджету України

Прогноз — це передбачення напрямів та тенденцій розвитку будь-якого процесу, об'єкта чи явища. Залежно від уявлення про можливість передбачення майбутнього розвитку процесів та явищ, необхідність та здатність прогнозування можуть оцінюватися по-різному.

Основна мета прогнозів — виявлення процесів розвитку явищ та передбачення прогресу подій у майбутньому, а також створення моделі найбільш ймовірних майбутніх обставин середовища (як зовнішніх так й внутрішніх). Обсяги дефіциту бюджету України за період 2014-2020 рр., дозволили спрогнозувати показники дефіциту бюджету у 2021-2024 рр. (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Обсяги та прогноз дефіциту (профіциту) державного бюджету України (млн. грн.)

Період	2020	Прогноз			
		2021	2022	2023	2024
Дефіцит бюджету	217 096,1	152 515,0	169 372,5	186 230,1	203 087,7

Джерело: розроблено автором за даними [8].

Щодо прогнозу дефіциту державного бюджету України здійсненого автором то слід зазначити, що у 2021 р. дефіцит бюджету становитиме 152 515 млн. грн. або на 42% менше ніж у 2020 р. (217 096). Якщо розглядати 2022 р. то можна сказати, що рівень дефіциту бюджету буде нижчий ніж у 2020 р. на 28% та становитиме 169 372 млн грн. але підвищиться в порівнянні з прогнозованим 2021 роком на 11,1%. Показники прогнозу дефіциту бюджету на 2023 та 2024 рр. зростають до 186 230,1 млн грн. та 203 087,7 млн грн. відповідно, що на 10% та

20% більше за показник який був у 2022 р. Але при зростанні дефіциту бюджету показники не перевищать значення 2020 р. (217 096).

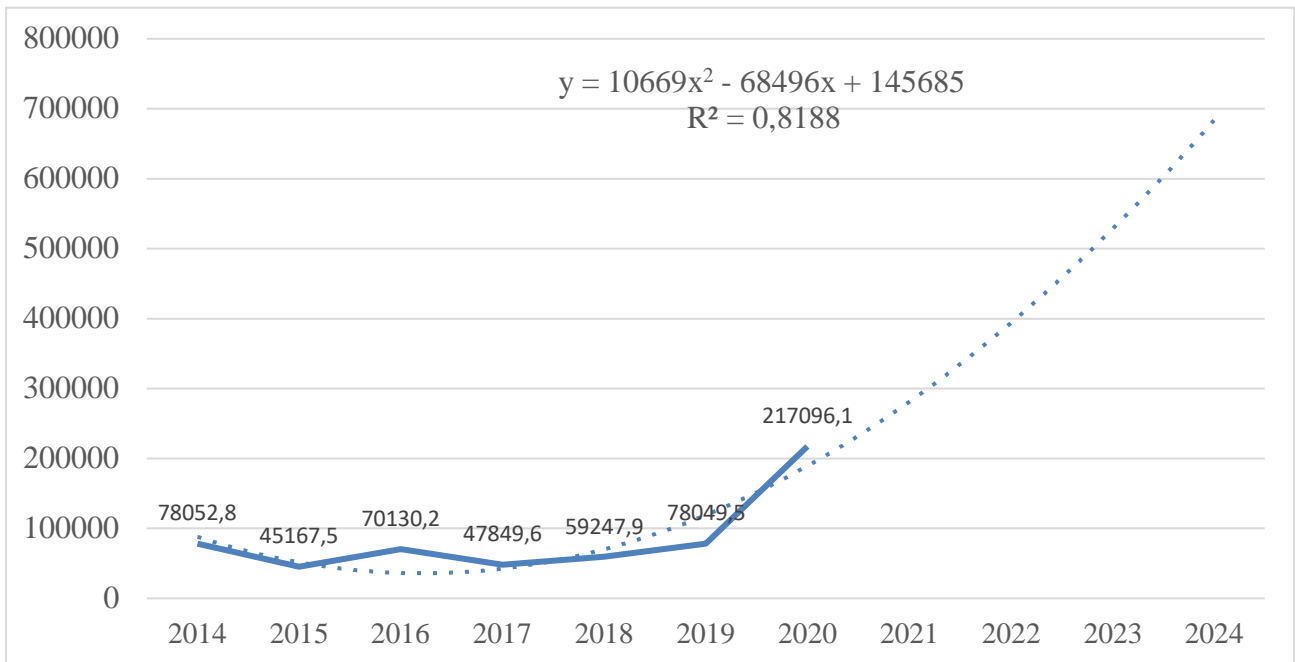

Рис. 3.2. Тенденції та прогноз обсягів державного дефіциту бюджету України, 2015-2024 рр., млн грн.

Джерело: власні дослідження.

Із рис. 3.2 можна зробити висновок, що показник апроксимації досить наближено описує вихідні дані та дорівнює 0,8188, що свідчить про ймовірне підвищення рівня дефіциту бюджету. Спроба визначити найближчі тенденції для підвищення рівня дефіциту бюджету показує, що після швидкого зростання видаткової частини бюджету у 2020 р. дефіцит бюджету піднявся до рекордного рівня, і згідно з прогнозом вже не опуститься до рівня 2019 р., а тільки поступово зростатиме.

Згідно з показниками, які закладені в Бюджетній декларації на 2022-2024 рр. передбачають поступове зниження державного бюджету до рівня, який передбачений у бюджетному кодексі (не вище 3 відсотків прогнозного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України на відповідний рік), з 3,5% ВВП у 2022-му, до 3% у 2023-му і до 2,7% у 2024 р. (Додаток К) [3; б]. Цих результатів вдасться досягти при прогнозованому зростанні номінального

ВВП у 2022, 2023, 2024 рр. на 5 368,7; 5 993,9 та 6 651,0 відповідно. Розвиток України буде залежати від ефективності результатів подолання пандемії COVID-19 та її наслідків. Цьому сприятиме вакцинація, яка повинна в I півріччі 2022 р. набути глобального характеру та охопити більшість населення світу [14].

Також варто зазначити, що 14 листопада 2019 р. Верховна Рада України в другому читанні та в цілому схвалила проект закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (реєстраційний №2144), який зокрема передбачає утворення Агентства з управління державним боргом. Створення Боргового агентства є необхідною умовою реалізації плану дій Уряду щодо скорочення витрат платників податків на обслуговування боргів. Вдала реалізація Міністерством фінансів Стратегії управління державним боргом разом з покращенням макроекономічних показників лише за 2019 р. дозволила заощадити близько 26 млрд грн. видатків на обслуговування державного боргу. Досягти ще ліпших результатів можливо із початком діяльності агентства, яке буде максимально ефективно використовувати інструменти із управління державним боргом [36]. Уряд України у Бюджетній декларації на 2022-2024 рр. заклав фактичну та прогнозну динаміку державного та гарантованого державою боргу України (Додаток Л) і згідно з прогнозами у 2024 р. державний борг буде становити 51,2% по відношенню до ВВП, що не є критичним. На нашу думку, цьому сприятиме саме Агентство з управління державним боргом, яке буде створене.

3.3. Шляхи зменшення дефіциту державного бюджету України

Важливим кроком у спробах скорочення обсягу державного дефіциту бюджету України може стати створення прийнятної моделі фіскальних правил, яка відповідала би критеріям прозорості, чіткості визначення, гнучкості, сумісності, адекватності, обов'язковості виконання, простоти, підтримки з боку інших напрямків макроекономічної політики. За відсутності таких правил спроби подолання бюджетного дефіциту мають неспроможний, безсистемний та хаотичний характер. Ґрунтуючись на досягненнях світової економічної науки

та практики, побудова моделі фіскальних правил (ФП) для України має включати такі етапи:

- вибір нормативно-правового інструментарію, що визначить правила та буде регламентувати їх використання (напр., Конституція, закони, локальні підзаконні акти);

- визначення виду ФП;

- постановка загальної мети введення ФП;

- установлення термінів досягнення поставлених цілей, що необхідно для контролю ефективності дії ФП;

- деталізація суб'єктів (органів державного управління й місцевого самоврядування) та операцій (певних статей доходів, витрат чи запозичень), щодо яких застосовуватимуться ФП;

- визначення межових значень для конкретних контрольних показників;

- установлення умов відхилення від дотримання вимог, установлених ФП;

- призначення контролюючих застосування ФП суб'єктів;

- чітке визначення стадій контролю дотримання ФП (напр., під час складання бюджету, його затвердження, за фактом його виконання);

- розроблення санкцій за порушення ФП.

Відповідно до ФП з плином складання, розгляду, затвердження й виконання державного бюджету доречно щорічно провадити комплекс тактичних заходів, спрямованих на збалансування бюджету та зменшення розміру його дефіциту [20].

Також враховуючи узагальнення позитивного досвіду країн ЄС у вирішенні питання щодо скорочення дефіциту бюджету та державного боргу можна розробити такі рекомендації для покращення бюджетно-боргової політики України:

1. Законодавче затвердження процедури розроблення середньострокової Стратегії управління державним боргом України як інструменту досягнення безпечного рівня боргового навантаження та забезпечення стабільності

державних фінансів за активної взаємодії та координації дій уряду, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби фінансового моніторингу України та НКЦПФР щодо узгодження напрямів державної боргової, бюджетної й грошово-кредитної політики.

2. Законодавче закріплення та реалізація середньострокової стратегії бюджетного планування й прогнозування з підвищення якості макроекономічних прогнозів для попередження системних проблем в економіці шляхом забезпечення переходу (за аналогією з країнами ЄС) до врахування дефіциту на рівні сектору загальнодержавного управління.

3. Започаткування ефективного боргового моніторингу з виявленням основних причин збільшення бюджетного дефіциту та державного боргу.

4. Вироблення механізмів коригування відхилень планових показників від фактичних шляхом застосування процедури бюджетного маневру [21].

Враховуючи фінансову практику розвинених країн, раціональним способом подолання проблеми дефіциту бюджету, який може застосувати Україна є використання неемісійних методів, тобто збільшення доходів бюджету та зменшення видатків.

Збільшити доходи бюджету за рахунок податкових платежів суб'єктів господарювання можна запровадивши реформування податкової системи. Наприклад, надання короткострокових податкових канікул для новостворених підприємств дасть їм можливість створити міцну фінансову базу для подальшої діяльності, зростання обсягів виробництва, збільшення доходів, а відтак – збільшення податкових відрахувань до бюджету після закінчення терміну податкових канікул [27].

Також для використання дохідної частини можна збільшити прогресивність оподаткування доходів фізичних осіб, підвищити податки на власність, багатство і доходи від капіталу, а також запровадити зміни у системі оподаткування прибутків корпорацій, що сприятимуть зменшенню масштабів податкових зловживань і підвищуватимуть податкові ставки для високоприбуткових корпорацій [40, с. 4-5].

При вирішенні проблеми зменшення видатків з бюджету слід почати з ревізії ефективності використання виділених коштів по кожній статті видатків. Особливої уваги при проведенні аналізу заслуговують суми коштів, призначені для фінансування довгострокових програм, які не дають запланованого соціально-економічного результату, а також ресурси виділені для утримання чисельної кількості чиновників та урядовців [27].

Також для регулювання видаткової частини бюджету найбільш доцільним буде усунення неефективних субсидій підприємствам і пошук можливостей для підвищення ефективності діючих видаткових програм [40, с. 5].

Висновки до розділу 3

1. Встановлено, що фіскальні правила є вагомим елементом для регулювання дефіциту бюджету і використовуються багатьма країнами для стримування дефіциту бюджету, і здійснення їх Українським урядом має покращити стан Української бюджетної політики.

2. Досліджено, що умовах невизначеності, які привнесла у сучасне життя пандемія COVID-19, більшості країн світу і Україні необхідно пом'якшити вплив наслідків корона-кризи на свою економіку задля проведення заходів, які допоможуть надолужити розвиток, який був призупинений у всьому світі через пандемію.

3. Визначено, що для зменшення дефіциту бюджету Україні варто використати досвід провідних країн світу у регулюванні дефіцитом бюджету, а саме: побудувати оптимальну модель фіскальних правил, здійснити певні законодавчі зміни щодо управління державним боргом та бюджетним плануванням, започаткувати борговий моніторинг та розробити механізм коригування відхилень планових показників. Також можна спробувати використати неемісійні методи, а саме збільшення доходів бюджету та зменшення видатків.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що дефіцит бюджету – це досить неоднозначне явище, яке потребує глибокого осмислення та розкриття. Більшість вчених економістів розуміють під дефіцитом бюджету перевищення витратної частини бюджету над дохідною. Дефіцит бюджету розкриває фінансовий стан країни. Основними причинами виникнення дефіциту бюджету є війни, економічні кризи, зростання величини державних витрат, неефективна бюджетна і податкова політика країни, тощо. Існують різні підходи до класифікації дефіциту бюджету, їх виділяють за ознаками та видами. Дефіцит може бути плановим та звітним, зовнішнім і внутрішнім, відкритим і прихованим, вимушеним і свідомим, тощо. Класифікація дефіциту бюджету є досить багатою, що свідчить про його багатогранність.

2. Визначено, що найбільш популярними методами управління дефіцитом бюджету є підвищення податків та скорочення витрат. Також для зменшення рівня дефіциту бюджету можна використовувати інфляційні або неінфляційні джерела, кожне джерело не веде до цілковитого вирішення проблеми дефіциту бюджету, а інколи навіть може і збільшити його або значно вплинути на розвиток країни. Тому при виборі будь якого джерела для покриття, регулювання дефіциту в державі варто бути обачним і ретельно планувати їх впровадження.

3. Досліджено, що дефіцит бюджету в Україні як явище вже тривалий час має хронічний характер і загалом відповідно до проведеного аналізу державі вдавалося регулювати його і підтримувати на невисокому рівні, хоча при цьому збільшуючи боргове навантаження. Але через кризу COVID-19 у останньому досліджуваному періоді (2020 р.) його значення піднялося до рекордного рівня. Міністерству фінансів України довелося переглядати складений на початку року план бюджету, щоб внести певні зміни і впровадити заходи регулювання. Державний борг також зріс так як потрібно було перекрити дефіцит, загальний борг держави у 2020 р. зріс на 27,7% відповідно до попереднього періоду.

4. Визначено, що результати SWOT-аналізу свідчать про все ж переважаючий негативний вплив дефіциту бюджету на економіку нашої країни.

Основними загрозами дефіциту бюджету для вітчизняної економіки є: формування державного боргу, інфляція, частина бізнесу буде в тіні, збільшення залежності від позичальників, знецінення національної валюти, зростання податків. Загрози і слабкі сторони мають значну перевагу над сильними сторонами та можливостями.

5. Встановлено завдяки аналізу світової практики, що у зменшенні дефіциту бюджету необхідною складовою зменшення є фіскальна політика, яка супроводжується фіскальними правилами. Кожна країна впроваджує їх по своєму і Україні є що переймати у зарубіжних партнерів, а саме: встановлення лімітів щодо акумулювання валового (або чистого) державного боргу у відсотках до ВВП; формуванням спеціальних резервних фондів для запобігання фінансової кризи у несприятливі періоди, коли виникає необхідність підтримувати соціальні виплати на фоні зменшення доходів, покращення контролю за ухиленням від сплати податків, впровадження екологічних податків, тощо.

6. В роботі зроблено прогнозування рівня дефіциту бюджету, яке представлено двома способами. Одне розроблене автором, а інше складене Міністерством фінансів України і закріплене у Бюджетній декларації. Щодо першого то дані свідчать про зменшення рівня дефіциту у 2021 р. і поступовому його зростанню до 2024 р. Зростання становитиме по 10-15% щорічно. Щодо державного прогнозу то у 2021 р. дефіцит бюджету зросте, а вже починаючи з 2022 р. спадатиме до прийняттого рівня, а саме 2,7% до ВВП у 2024 р. Власний прогноз не враховує заходи з мінімізації бюджетного дефіциту.

7. Досліджено, що для зменшення дефіциту в Україні, уряду варто впровадити модель фіскальних правил, також ввести борговий моніторинг, законодавчо закріпити процедури розроблення середньострокової стратегії управління державним боргом та середньострокового планування й прогнозування. І звісно використання неемісійних методів також дозволить покращити бюджетну політику України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белей С. І., Дембіцька А. В. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом. Молодий вчений. 2018. №11. С. 1060-1062.
2. Борисова І. С. Теоретичні аспекти впливу бюджетного дефіциту на економіку держави. Галицький економічний вісник. ТНТУ, 2016. № 2 (51). С. 79-86.
3. Бюджетна декларація-2022-2024: Рівень дефіциту держбюджету у 2024 році планується зменшити до 2,7% ВВП. Міністерство Фінансів України: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/hYkrxDG> (дата звернення 29.11.2021).
4. Бюджетна система: підручник / [А.Є. Буряченко, Л.П. Гладченко, С.Я. Кондратюк та ін.]; за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбової літератури; Тернопіль: Економічна думка, 2012. – 871 с.
5. Бюджетний дефіцит і джерела його фінансування. Studfiles: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5648048/page:6/> (дата звернення: 16.04.2021).
6. Бюджетний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1330045964655149#Text> (дата звернення: 7.04.2021).
7. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2021. Міністерство фінансів України : веб – сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення 22.11.2021).
8. Виконання державного бюджету України. Мінфін : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2020/> (дата звернення 20.11.2021).
9. В пошуках балансу. Чому виникає дефіцит або профіцит бюджету? ціна держави: веб-сайт. URL: <https://cost.ua/671-in-search-of-balance/> (дата звернення 23.11.2021).
10. Громко Є.О. Бюджетний дефіцит: причини та методи його подолання ДонНУ. Вісник СНТ. 2018. Вип. 10. Т. 1. С. 157-163.
11. "Діра" в бюджеті – 300 мільярдів. Чи зможе уряд профінансувати такий дефіцит. Економічна правда: веб-сайт. URL:

<https://www.epravda.com.ua/publications/2020/07/27/663342/> (дата звернення 29.11.2021).

12. Державний бюджет України на 2021 р.. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration> (дата звернення 29.11.2021).

13. Державний бюджет. Бюджетна декларація на 2022-2024рр. Міністерство Фінансів України: веб-сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/state-budget> (дата звернення 29.11.2021).

14. Державний бюджет. Бюджетна декларація на 2022-2024рр. Міністерство Фінансів України: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/qYkwatk> (дата звернення 29.11.2021).

15. Дефіцит бюджету США виріс в 4 рази. Економічна правда : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/07/14/662919/> (дата звернення 02.12.2021).

16. Жибер, Т.В. Удосконалення процесу бюджетування в Україні. Фінанси України. 2009. № 8. С. 76 - 81.

17. Козакевич О. Р. Фіскально-монетарний менеджмент в умовах корона-кризи в Україні. Державна фінансова політики в умовах євроінтеграції: Погляди науковців та практиків: Зб. тез наук. доп. II Всеукр. наук.практ. конф. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. С. 51-54.

18. Колісник О. Я. Бюджетний дефіцит: причини, економічні ефекти та особливості управління. Економіка та держава. 2014. № 6. С. 26-32.

19. Кокота В. М. Світовий досвід подолання дефіциту державного бюджету. П'яті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія приурочені 50-річчю кафедри : зб. наук. праць [м. Тернопіль, 22 листоп. 2019 р.] / редкол. О. Ю. Мелих; відп. за вип. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 128-133.

20. Каліновський Р. Вплив бюджетного дефіциту на реалізацію стабільної політики держави. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка. 2018. Вип. 196. С. 27-33.

21. Кробинець Г. В. Управління бюджетним дефіцитом: вітчизняна практика та найкращий зарубіжний досвід. Економіка і суспільство. 2018. Вип. №18. – С. 122-128.
22. Коляда Т. А. Джерела фінансування дефіциту бюджету: тенденції у застосуванні та виклики для стабільності державних фінансів України. Бізнес Інформ. 2015. № 2. С. 215-222.
23. Коляда Т.А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. 396 с. (дата звернення 30.05.2021).
24. Меглаперідзе А. С. Фінанси: навчальний посібник / Центр учбової літератури, 2013. - 419 с. URL: <https://cutt.ly/8YkwPvC> (дата звернення: 17.11.2021).
25. Мацедонська, Н. В. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 3. С. 732-735.
26. Мацьопа Г. В. Макроекономічні причини виникнення дефіциту державного бюджету України. Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди студентської молоді : зб. матеріалів Сьомої Всеукр. студ. інтернет-конф. кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ [м. Тернопіль, 17 квіт. 2020 р.] / редкол. : В. М. Булавинець, А. В. Дем'янюк, М. Б. Гупаловська [та ін.]; гол. редкол. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 110-113. URL: <https://cutt.ly/0YkwCIq> (дата звернення 26.05.2021).
27. Рибалко Н.О. Фінансування бюджетного дефіциту України: шляхи вдосконалення. Ефективна економіка № 2, 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1784> (дата звернення 27.11.2021)
28. Резолюція Європейської Ради про Пакт стабільності та зростання Амстердам, 17 червня 1997 р. ОВ С 236, 2.8.1997 р., с. 1–2 (ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT, FI, SV) URL: <https://cutt.ly/SYkw40d> (дата звернення 23.11. 2021 р.

29. Сидоренко С. В. Дефіцит бюджету та його вплив на економічний розвиток держави. Студентські наукові читання: 2020. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, Житомир. 2020. С. 92-94.
30. Сидоренко С. В. Причини виникнення дефіциту бюджету в Україні та інших країнах світу. Фінансове забезпечення економіки : матеріали науково-практичної студентської інтернет конференції Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 60-63.
31. Сидоренко С. В. Зарубіжний досвід у системі управління дефіцитом бюджету. Студентські наукові читання: 2021. 2021. С.
32. Стойко О. Я., Шубенко І. А. Оцінка стану державного боргу України та напрями його оптимізації. Проблеми економіки. 2021. №1. С. 123-133.
33. Статистичний збірник: Бюджет України 2020. Міністерство фінансів України. Київ 2021. URL: <https://cutt.ly/tYket2o> (дата звернення 1.12.2021).
34. Сіташ Т. Д. Управління бюджетним дефіцитом. Економіка та держава. 2015. № 2. С. 43-46.
35. Сучасна бюджетна система: правила та процедури: Навчальний посібник / [За заг. ред. В. В. Зубенка]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження». К., 2017. 184 с.
36. Управління державним боргом виходить на якісно новий рівень. Міністерство Фінансів України: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/AYkrwpo> (дата звернення 29.11.2021).
37. Фінансова політика держави на макрорівні: Колективна монографія. Том 6 / За наук. ред. проф. Грушка В.І. - К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. - 296 с.
38. Фінанси: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. (для студ. спец. 6104 «Фінанси») / О.Р. Романенко, Л.П. Даниленко, Л.П. Гладченко, А.А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2008. – 201 с.
39. Фінанси: підручник. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – К. : Знання, 2012. – 687 с.

40. Шемаєва Л.Г. Шляхи забезпечення боргової стійкості країни: міжнародний досвід у вимірі України. Національний інститут стратегічних досліджень : веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/borgova-stiykist.pdf> (дата звернення 30.11.2021).
41. Юрій С. І. Фінанси: підручник [Текст] / за ред. С. І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
42. Euro area government deficit at 7.2% and EU at 6.9% of GDP. Eurostat: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/VYkegpO> (дата звернення 02.12.2021).
43. Mittelfristige Projektion der öffentlichen Haushalte für die Jahre 2021 bis 2025. URL <http://www.bundesfinanzministerium.De> (дата звернення 23.11.2021).
44. Wagner's law. Wikipedia: веб-сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Wagner%27s_law (дата звернення 15.11.2021).
45. What Is a Budget Deficit? Deficit Causes & Solutions. MintLife. URL: <https://mint.intuit.com/blog/planning/budget-deficit/> (17.11.2021).